

ГРАМАТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ЕПІТЕТІВ У ТВОРАХ ПЕТРА СКУНЦЯ

*О. В. Лавер, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови Ужгородського національного
університету (Ужгород, Україна)*

e-mail: oksana.laver@uzhnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7904-3083>

Знаний український письменник, лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка Петро Миколайович Скунець залишив унікальну поетичну спадщину, що стала особливим розділом у літописі громадянської лірики України ХХ – поч. ХХІ ст.

Мета дослідження – подати інтерпретацію епітетів у поетичних текстах П. Скунця та встановити взаємозв'язок між формою і змістом художніх означень відповідно до ідейного навантаження твору.

Основна функція епітета – точно, влучно, лаконічно, вичерпно й образно схарактеризувати художній образ, назвати або створити ознаку. Функцію художнього атрибута в мовотворчості П. Скунця забезпечують такі лексико-граматичні класи: непохідні і похідні якісні прикметники, метафоризовані відносні і присвійні прикметники, діеприкметники, прислівники, іменники-прикладки, іменники в орудному відмінку із семантикою перевтілення, перетворення, порівняння. Уважаємо, що функцію епітета можуть виконувати присубстантивні іменники в непрямих відмінках, які дають образну характеристику персонажа чи іншого об'єкта. Дискусійними залишаються іменники у формі родового відмінка: така форма присубстантивного родового є синкретичною, бо може одночасно виконувати й функцію епітета, і функцію метафори. Формування епітета відбувається не лише на семантичному рівні, але й на граматичному шляхом синтаксичної, морфологічної та семантичної транспозиції.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше подано характеристику граматичного вираження епітетів у творах П. Скунця.

Результати роботи дають змогу стверджувати, що вивчення епітетів не повинно обмежуватися лише епітетами, вираженими прикметниками. Вдало дібрана граматична форма вдосконалює змістове наповнення художнього слова, воно стає глибоким, багатоплановим, чуттєвим, про що переконують твори П. Скунця.

***Ключові слова:** епітет, художнє означення, граматична форма, мовні ресурси, стилістична функція, метафоризація, транспозиція.*

Актуальність. Творча лабораторія кожного митця – це складний і цікавий світ, наповнений таємницями народження нового й прекрасного. У художній лабораторії визначного українського письменника Петра Миколайовича Скунця народжувалася правда, рельєфна, глибока, без прикрас. Митець належить до покоління поетів-шістдесятників, для яких найважливішими були теми, пов'язані з відродженням історії та культури, незалежності й соборності України. Петро Миколайович залишив унікальну поетичну спадщину, що стала особливим розділом у літописі громадянської лірики України ХХ – поч. ХХІ ст. Лінгвісти підтверджують багатство художньої мови письменника, активне використання ним традиційних і новаторських прийомів у творенні стилістем. Граматичне вираження епітетів у поетичній мовотворчості письменника ще не було об'єктом лінгвістичних студій, що зумовлює актуальність нашої теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Доробок П. Скунця безперервно перебуває в полі зору критиків та літературознавців М. Ільницького, Т. Салиги, П. Іванишина, В. Барчан, О. Кузьми, О. Ігнатівич, Л. Голомб, І. Ребрика, Н. Ребрик, О. Ребрик та ін. Науковці виокремлюють такі основні доміанти індивідуального стилю письменника: єдність українського народу, розвиток української мови як основного ідентифікатора нації, суворе й критичне ставлення до вибору художніх засобів, до творення нових форм у поезії. «Уродженець Карпат, – констатує Л. Голомб, – який по-

синівськи любив свої гори, Міжгірщину, не мислить себе поза Україною і світом, поза вселюдською атмосферою ідейних, моральних та етичних змагань, рішуче відкидаючи всі новітні фальсифікаторські концепції відриву Закарпаття від одвічних національних коренів» [4, с. 15]. Творчість П. Скунця в контексті українського шістдесятництва «вражає багатством форм ліричного самовираження поета, його заглибленістю в категорії філософського плану» [6, с. 102]. Пріоритетною для письменника стала громадянська та екзистенційна лірика, тему кохання цілковито усічено. Боротьба життя і смерті, людина перед викликами глобалізації, митець і суспільство, релігія і мораль – ці та інші мотиви у творах П. Скунця засвідчують глибокі знання письменника, його здатність осягати складні філософські проблеми, непереборне бажання реалізувати концепцію загальнолюдських цінностей та неперевершено володіти словом для досягнення художньої мети. Т. Салига в передмові до першого тому багатотомного видання «Твори» неодноразово наголошує на індивідуальній самобутності П. Скунця: «Це голос захисту і самозахисту через внутрішні форми протиставлень. Захисту людського в людині, морального в моралі, правдивого в правді; захисту національного в родовій спадщині й народній генетичній пам'яті, інакше – захисту мови, культури, звичаїв, захисту «я» і свого майбутнього» [11, с. 18].

Заглиблення у внутрішній світ людини, осмислення себе в сучасному світі, пошук сенсу життя підтверджують і мовознавчі дослідження, зосереджені навколо мови творів знакової збірки поезій «Один». Для реалізації ідейного задуму П. Скунець удається до використання архетипних слів-символів: *душа, серце, кров, земля, вогонь* та ін., які стали ключовими в побудові різних стилістем, зокрема у фраземіці. «У поезіях закарпатського майстра художнього слова, – констатує Н. Венжинович, – відображена фразеологічна картина світу, своєрідна поведінкова модель, у якій і позитивні та негативні вчинки людини, і її характер, її стан, її зовнішність, її емоції та переживання» [2, с. 178]. Всебічну характеристику концепту *душа* подала В. Папіш. Дослідниця виокремила 11 семантичних груп із концептом *душа*, у яких розкрито багатство мовних одиниць та способів їх художнього застосування для змалювання авторської картини духовних цінностей: «ДУША у ліриці П. Скунця наповнена різним логічним субстанційним смислом, є оцінним та інформативним компонентом, відтворює всю складність психічного світу людини, синтезуючи стереотипи національної культури й мовновиражальну та світоглядну неординарність поета» [9, с. 44].

Структурно-семантичні та стилістичні особливості епітетів, які стали частиною мовного простору поетичної збірки П. Скунця «Один», удокладнює О. Пискач. «Поетична мова Петра Скунця, – стверджує дослідниця, – є багатою, динамічною, глибоко чуттєвою, що досягається завдяки майстерному використанню автором значної кількості оригінальних епітетів, які є окрасою тексту і свідчать про тонкий мовний смак і естетичне чуття митця» [10, с. 190]. Різноманіття мовних засобів для поглиблення змісту, увиразнення образності потребують уваги для подальшого вивчення мовотворчості письменника-мислителя.

Мета дослідження – подати інтерпретацію епітетів у поетичних текстах П. Скунця, зокрема їх граматичне вираження, та встановити взаємозв'язок між формою і змістом художніх означень відповідно до ідейного навантаження твору.

Матеріали й методи дослідження. Наукову роботу виконано на матеріалі поетичних творів П. Скунця з перших двох книг багатотомного видання «Твори», що дає змогу відстежити еволюцію структури і змісту мовних одиниць з атрибутивною семантикою.

Основними методами в науковій статті стали: проблемний аналіз мовознавчих та літературознавчих праць для визначення теоретичних основ дослідження; структурний, описовий методи вивчення мовних одиниць, що дало змогу виявити особливості семантики епітетних словосполучень; контекстуальний аналіз із метою текстової інтерпретації досліджуваних структур, з'ясування їхнього функціонально-стилістичного навантаження.

Результати дослідження та їх обговорення. У сучасній стилістиці запропоновано й апробовано різні типи класифікацій епітетів. Основним принципом більшості класифікацій став закономірно семантичний, адже внутрішня форма епітета вражає глибиною мовомислення, багатством асоціацій, виразністю конотацій, індивідуалізованим відтворенням ідейного задуму автора. Семантику художніх означень не можна аналізувати ізольовано без урахування структури, валентності та функцій цих мовних одиниць. Епітети мають чимало ресурсів – лексичних, фразеологічних, граматичних, словотворчих, фонетичних, але мотиви вибору мовних засобів та способи їх застосування для досягнення художньої мети залежать від творчої манери й таланту письменника. Чітка громадянська позиція та морально-естетичні принципи П. Скунця стали визначальними в доборі художніх засобів.

Граматичні ресурси порівняно з лексичними мають обмежені стилістичні можливості, що зумовлено сталістю і стійкістю граматичної архітектури мови. У сучасних мовознавчих працях із граматичної стилістики основну увагу зосереджено головню на доцільності використання граматичних форм і граматичних категорій відповідно до стилю мовлення. Морфологічні засоби та їхня синтаксична специфіка попри свою сталість все-таки зазнають суттєвих змін, але зміни на рівні граматики художнього тексту не є настільки помітними, як на рівні лексичному. Неологізми у творах – це результат складного, тривалого й свідомого пошуку, який залежить від багатьох чинників, водночас модифікація граматичної структури художнього тексту відбувається на рівні підсвідомому, що засвідчує і рівень володіння мовою, її глибинними традиційними формами, і талант модернізувати традицію. Добір морфолого-синтаксичних ресурсів для справжнього митця – не стільки творче завдання, скільки вияв сутності його мислення, тому аналізувати граматичні ресурси в художньому тексті можливо як фрагмент мовомислення, як симбіоз форми і змісту, про що свідчать комплексні дослідження О. Волковинського та Л. Шутової [3; 15].

На переконання О. Волковинського, автора найновіших праць про теорію епітета, окремо вживані граматичні одиниці – прикметники, іменники, займенники – є ‘потенційними епітетами’, або ‘епітетними носіями’, або ‘елементами епітетної структури’, без контексту, зокрема без означуваного слова, вони можуть здаватися буденними, і тільки ситуативно-оказіональне поєднання означення та означуваного здатне генерувати стилістичний потенціал, утворювати стилістему [3, с. 30]. Науковець відстоює в цьому плані термін ‘епітетна структура’ й аргументує: «В асоціативно-семантичному сприйнятті епітетна структура стає трьохкомпонентною: семантика означуваного поєднується (та не зливається чи розчиняється остаточно) з семантикою означення, призводячи до нового семантичного утворення, що співвідноситься з нескінченим асоціативним потенціалом внутрішньої форми конкретної епітетної структури» [3, с. 30]. Розвиваючи теорію поетики епітета, учений наголошує, що епітетну структуру «доречно розглядати як сублимацію думки, відчуття (і не лише авторсько-індивідуального) в словесно-архітектонічну сполуку» [3, с. 34]. У рецепції О. Волковинського стилістемою в художньому тексті є саме епітетна структура, а не окремий епітет, таке твердження наштовхує на думку, що поєднання означення та означуваного в художньому тексті є цілісною мовною одиницею, наближеною до синтаксично неподільного словосполучення, а тому складається враження про відсутність валентності мовних одиниць, які утворюють епітетну структуру. Хоч поєднання означуваного та означення, без сумніву, явище структурне, бо може охоплювати виразові можливості всіх мовних рівнів, однак для вивчення епітета в граматичному аспекті термін *епітетна структура* надто узагальнений, тому ми використали традиційну в українській стилістиці термінологію: епітетне словосполучення, епітети-номінації, епітети-композиції та епітетні предикативні конструкції [5, с. 3; 7, с. 175; 8, с. 349–359].

До епітетних словосполучень зараховуємо підрядні іменникові словосполучення з атрибутивними семантико-синтаксичними відношеннями та підрядні дієслівні словосполучення з обставинно-означальними семантико-синтаксичними відношеннями.

Епітети-номінації входять до іменникових сполучень і не лише характеризують образ, названий іменником, а й стають ще одною назвою для означуваного. Особливу семантику та багату стилістичну палітру мають композитні та редульковані епітети. Л. Мацько кваліфікує такі утворення «вторинно синкретичними тропами» [8, с. 355].

Уточнення, конкретизації і додаткового дослідження потребує термін *епітетна предикативна конструкція*: епітет може слугувати іменною частиною складеного іменного присудка (цю функцію зазвичай виконують епітети-прикметники та епітети-дієприкметники) або означенням до складеного іменного присудка, якщо він виражений іменником.

Традиційно ядром у системі епітетів прийнято вважати прикметники у функції означення, однак спостереження за мовотворчістю письменників дають підстави припустити про численні цікаві випадки міжкатегорійної транспозиції, які свідчать про динаміку художнього мовлення. В аналітиці досліджень про граматичне вираження епітетів можна побачити певні розходження, пов'язані передусім із розумінням терміна 'епітет'. Автори Нового словника епітетів української мови формулюють широке і вузьке розуміння терміна 'епітет', але водночас акцентують на тому, що межа між цими двома епітетами-означеннями досить умовна, у художньому тексті вона просто зникає [5, с. 3; 14, с. 4]. Звичайні, добре відомі назви ознак під пером майстра слова втрачають первісну семантику й набувають у творі нового, багатопланового змісту. Переосмислення відбувається на рівні логічно-сміслових зв'язків і на рівні функціонально-формальному. Транспозиція мовних одиниць до складу епітетів відбувається за допомогою граматичних засобів мови як між різними частинами мови, так і в межах однієї частини мови.

Основне призначення епітета – точно, влучно, лаконічно, вичерпно й образно схарактеризувати художній образ, що первинно забезпечували якісні прикметники у функції означення (*карії очі, чорнії брови, далекий край, чисте поле, сивий голуб* тощо). Традиційні, віками створювані народом епітети, що наповнюють денотативний простір усної народної творчості, є фундаментом національної культури. П. Скунець також вдається до використання народно-поетичних означень: *рідні браття, дорогі сестрички* [12, с. 64], *сорочки біленькі* [12, с. 64], *серце горде, дуби кремезні, струнки тополі, вода здорова, густий чортополох, вкраїнці чорноброві* [12, с. 221], *хитра зозуля* [12, с. 71], *спокійна осінь* [12, с. 90]. Епітетні словосполучення народно-поетичного походження в поезії П. Скунця часто набувають значення регіональної та національної символіки: *Дніпр широкий* [12, с. 57], *дикі орди, гнізда верховинські* [12, с. 221], *гай зелененький, Добош молоденький* [12, с. 119].

Індивідуально-авторське творення епітетних словосполучень завжди супроводжується складними процесами осмислення й усвідомлення, емоційного сприйняття та порівняння подій, об'єктів і явищ довкілля. Так виникають епітети, утворені способом метафоризації якісних прикметників (*чисте сумління, холодний погляд, зелена казка*), відносних (*залізна воля, шовкова трава, золота пшениця*), присвійних (*вовчий апетит, лисяча вдача, орлиний погляд, варварське ставлення*). На основі метафоризації прикметників відбувся найбільш поширений тип семантичної внутрішньої (між розрядами прикметника) транспозиції. Метафоризація прикметників у поезії П. Скунця стала основним способом формування новаторських епітетних словосполучень. Вона може бути однопланова і багатопланова, що залежить від семантики означуваного слова.

Однопланова метафоризація епітета відбувається в словосполученнях, у яких означуване слово зберігає пряме значення і називає зазвичай зримий матеріальний об'єкт: *чорні гори* [12, с. 57], *лірична молодь* [12, с. 87], *холодні очі, пекельні жони невмирущі* [12, с. 90], *мудрі сузір'я* [12, с. 103], *м'які, як банани, вельможі* [12, с. 99], *всесвітній вітвар, на сонмищі вбогому* [12, с. 97], *чорне роздоріжжя, чорні небеса* [12, с. 94].

Багатопланова метафоризація епітета зумовлена переносним значенням означуваного слова, у таких словосполученнях означуване є результатом персоніфікації, метонімізації.

Вторинне переносне значення означуваного слова вимагає відповідно епітета з новим художнім смислом: *вічне* полум'я, *віще* полум'я [12, с. 48], *дзвінкий* Скундзь [12, с. 81], *чужий* елемент, *ласкаве* гніздечко [12, с. 71], *мізки* – *худі* [12, с. 73], *голодна* безодня, *брутальний* базар [12, с. 89], *чорне* роздоріжжя, *чорні* кілометри, *чорний* біль, *чорні* небеса [12, с. 94], *міфічна* Еллада, *дикий* танець [12, с. 100], *міхоноші* *мерзкі* [12, с. 59], *нецира* молитва, *душа* вже *похила* [12, с. 65], *кохання* наше *хворе*, *біль* *безмежний* – без кінця, *страшні* літа, *смертні* дні – *невідворотні* [12, с. 78], *горе* *безмежне*, *суєта* *ненастанна* [12, с. 80], *дурна* *круговерть* [12, с. 82], *плітки* *брудні* [12, с. 83], у *цім брутальнім* світі [12, с. 84], *побоявся* *великої* *справді* *любви* [12, с. 88], *державна* *жура* [12, с. 89] та ін.

Ще одним граматичним засобом інтенсифікації стилістичних конотацій епітета є його синтаксична функція. Наприклад, епітет у функції означення в основному мінімально виявляє стилістичний потенціал (*звичайний сумний* чоловік [12, с. 65]), оскільки епітет у такому словосполученні є носієм додаткових стилістичних значень, що увиразнюють поетичний образ. Зростання стилістичної значущості, зокрема поетичної експресії, відчувається в синонімічних, антонімічних епітетних конструкціях, у яких увага читача зміщується на синонімічний ряд чи на антонімічну пару: *і ближній, і дальній* сусід [12, с. 103], *велика і ганебна* ілжа [12, с. 61], *дівча, від безхліб'я маленьке й худе* [12, с. 100], *красиві і нещасливі діти* [12, с. 71], у *Всесвіті безмежнім неозорім* живе планета *горда і сумна* [13, с. 29]. Найбільший вияв експресії має епітет у функції предикатива: *най планета* буде *вовіки здорова* [12, с. 64], *бо не стане народною* площа, *та, що ленінська* довго була [13, с. 41]. Епітети-предикативи не лише характеризують, вони констатують факт, подають ознаку як поетичну аксіому. Засобом інтенсивності вияву ознаки, названої епітетом, постають порівняльні конструкції та парцеляція: *І над сірим скопищем землянок* виростав народ *мій – лихобор*, з ним – *дуби, кремені, ніби замок, і струнки тополі, як собор* [12, с. 222]; *Заспівав – і збагнув: моя пісня, як правда, безглузда і беззвучна* [12, с. 91]; *Я із газет у їх проблему в'їхав. Уми високі. Мабуть, неземні. Аби в життя я взяв науку їхню – мого життя не вистачить мені* [12, с. 70]. Синтаксична функція проєктує різну структуру епітета: одиничні непоширені епітети безпосередньо називають ознаку предмета або є частиною іншої структури, яка характеризує предмет. Такими структурами слугують звертання, порівняння, синонімічний ряд, антитеза та ін.

Глибинне світосприймання П. Скунця та його особливу майстерність мовотворення можна побачити на прикладі метафоричних конструкцій, доповнених епітетами: *високий дзвін холодної води* [12, с. 84]; *там вилита з металу чорна туча народної неправди і жури* [12, с. 95]; *Содом гвалтуючих міст, деградованих сіл* [12, с. 66].

У громадянській ліриці П. Скунець неодноразово порушує злободенні політичні проблеми, уводить їх в історичний контекст, удається до гострої полеміки, щоб привернути увагу читача, змусити його бути не байдужим і не пасивним, а, навпаки, активним у розбудові національного життя. Суспільно-політичні мотиви зумовили значну кількість епітетів, сформованих на базі відносних прикметників, які у творах уживаються в значенні якісних: *держава іржава* [12, с. 63], *тюремні мури* [12, с. 79], *перекупки базарні* [12, с. 93], *броньований дім* [13, с. 40]. Потужне емоційно-оцінне наповнення в цьому плані мають присвійно-відносні прикметники та прикметники з локативним значенням, які в тканині твору втрачають свою первинну семантику й перетворюються на експресивно-оцінні стилістеми: *бусурманське море, російський, америцький бруд* [12, с. 57], *людські кілометри* [12, с. 63], *українські буряти, кучмівська вузда, шум товариський і гам* [12, с. 71], *азіатська власть* [12, с. 73], *людська штовханина* [12, с. 88], *українська нора* [12, с. 89], *карпатські русини, Карпатська наша Русь* [12, с. 93], *вкраїнські яничари* [12, с. 95], *земле моя верховинська, чеські брати, верховинська глуш* [12, с. 100], *білі гулагівські сні* [13, с. 56] та ін.

До процесу епітетотворення потрапило навіть прізвище митця, письменник удається до обігрування варіантів свого прізвища та присвійного прикметника, щоб викрити поширену проблему спотворення українських прізвищ через незнання мовних норм.

Пре і пре Московщина. І не щадить нікого.

Кожна доля спотворена від її непомітних паскудств.

І вже сина позбавлено знака м'якого.

Батько в нього ще Скунець. Ну, а він уже – Скунець...

В того жінка бездітна, ну, а той породив лише дівку,

Що перейме чуже, не скундзівське ім'я.

*Тоскно, ніби обрав я собі долю-жидівку,
що останнім зі Скундзів залишаюся я...*

(«Із дзвінкого – в глухі»)

Функціонування епітетів, виражених дієприкметниками та віддієслівними прикметниками, пов'язане з транспозицією динамічних ознак. Ця міжкатегорійна транспозиція може мати завершений і незавершений характер. Процес транспозиції завершено у віддієслівних прикметниках: динамічна ознака нейтралізується, перетворюється в статичну (*жартівливий, верткий, змарнілий*). Епітети-дієприкметники не втрачають динамічної семантики, зберігають дієслівну категорію часу і стану. Залежно від того, яку участь – активну чи пасивну – у виконанні дії бере позамовний об'єкт, дієприкметники умовно диференційовані на дві групи, перша з яких формує підкатегорію ознаки дії предмета (*блимаючий вогник – вогник, який блимає*), інша – підкатегорію ознаки дії на предмет (*розбитий горщик – горщик, який хтось розбив*). Епітети, виражені активними дієприкметниками та віддієслівними прикметниками, використані у творах П. Скунця лише спорадично: *душа скам'яніла* [12, с. 88], *непомітні паскудства* [12, с. 80], *хліб насущний* [12, с. 99], *Шуфричі летальні* (авт. неологізм від 'літати': *Над Ужгородом чути знов літак. Летять, напевне, Шуфричі летальні* [12, с. 72]).

Епітети, виражені дієприкметниками, забезпечують динаміку поетичного образу, його локалізацію в часовій площині. Найчастіше функцію художнього означення виконують пасивні дієприкметники доконаного виду. П. Скунець використовує пасивні дієприкметники для емоційно-оцінного увиразнення трагічних образів: *збезчещена Вкраїнонько моя* [12, с. 73], *тобі, освяченій красою* [12, с. 76], *кожна доля спотворена* [12, с. 80], *заплакана мати, зраджена мама* [12, с. 83], *вершина, придумана мною* [12, с. 88], *розтерзані люди* [12, с. 106], *ненароджені діти* [12, с. 100]. У численних епізодах пасивні дієприкметники набувають експресивно-саркастичного характеру: *змосковщені газди* [12, с. 80], *криваві, як клопи, змосковщені попи* [12, с. 85], *серед стрижених «рыблят»* [12, с. 86], *побриті душі* [12, с. 73], *розбитий хозар* [12, с. 89], *Вкраїна перетворена в шоу* [12, с. 90], *хохли неотесані (я не хохол, а українець)* [12, с. 96].

Інколи П. Скунець використовує епітети-композиції, які здатні розвивати сильний асоціативний потенціал, спонукати читача до роздумів: *первозданна земля* [12, с. 102], *Доля триклята* [13, с. 61], *орел двоголовий, всюдисуца Росія* [13, с. 55].

Письменник образно характеризує дію, стан за допомогою епітетів, виражених прислівниками: *люблю глобально* [12, с. 57], *звучало гордо, висіла вічно* [12, с. 64], *мовчки сідають, нахабно сідають, приходять нечутно, підступно, по-вовчи і мовчки, по-вовчи, хапають за карк* [12, с. 66], *звивається баско* [12, с. 69], *мовчки щось кричить Мовчан* [13, с. 38], *любити потай* [12, с. 91], *по-російськи* ньеньку люблять [12, с. 106], *тягнуть класично й жорстоко на дно* [13, с. 20], *люблю гірко* [13, с. 33], *впав неждано* [13, с. 35]; дієприслівниками: *вмирає наш рід. Як і вся Україна. Не кровлячи, добровільно вмирає* [12, с. 81].

Функцію епітета-прислівника може виконувати іменник в орудному відмінку, який у реченні виконує роль обставини способу дії, його легко можна переробити в порівняльний зворот або в прикладку: «Такий епітет сформувався на синкретизмі двох субстантивів, що мають спільну ознаку. Проте для одного субстантива ця ознака спільна, а для другого –

тимчасова, на час дії, за якою йде порівняння» [8, с. 356]. Субстантивні придієслівні епітети в орудному відмінку закріпилися у фольклорі, вони називають тварин, птахів, рослин, явища природи. П. Скунець продовжує народнопоетичну традицію, доповнюючи власними конструкціями: *завиє за мною зима недостреленим вовком* [12, с. 107]; *І гримлять нам про скарби народні, і скарби знаходять серед мас... все пусте. Скарбом мені сьогодні – в моє око вставлений алмаз* [13, с. 45]; *Впав на землю ти з неба тінню Божого жесту* [13, с. 53].

Епітети-номінації в поезії П. Скунця виражені непоширеними і поширеними прикладками: у своїм *кубелечку-гнізді, доля-жидівка, напівграмотна дівка, секретарка сільради* [12, с. 80], *холуї-чинодрали* [12, с. 90], *братчик чех або мадляр* [12, с. 106], *жебрак-рибалка* [12, с. 105], *міжгірці-краяни* [12, с. 100], *братове-краяни* [12, с. 99], *лжепророк Глоба* [12, с. 57], *дитя-сирота* [13, с. 33], *брат-мужик* [13, с. 39], *орел-самодержець* [13, с. 55], *весна-королева, життєлюби-дерева* [13, с. 49], *нас, блудних і сірих, не карай* [13, с. 36], *Карпати, Карпати, опора високих небес* [13, с. 47]. Деякі епітети-прикладки у творах П. Скунця мають соціально значущу семантику, їх призначення – ідентифікувати денотат за суспільним становищем чи відповідно до ідеологічних уподобань. Частина таких номінацій доповнює характеристику ліричного героя через призму внутрішніх екзистенційних переживань автора про призначення людини, мету її життєвої дороги:

На кладовище вже мене несуть. І я не плачу. Плаче моя суть.

Бо в цім житті було мене ще треба – такого от нетреба і сухореба.

Бо в цім житті, де люди не вмирають, здолавши смерть продовжують свій рід, я, син свободи і свого краю, – я сам засів за себе, як за дріт [12, с. 54].

Прикметною ознакою поетичних творів П. Скунця є епітети та епітетні словосполучення у функції предикативів: *Петро Миколайович – могіканин останній* [12, с. 80]; *я...антиглобаліст* [12, с. 57]; *І вищий я від неба і нижчий від трави* [12, с. 85]; *Був сином Николи, тепер уже батько Николи* [12, с. 88]; *Я весь гіркий* [12, с. 93]; *Кудись гримлять літа. Нехай гримлять, вони були бездарні* [12, с. 93]; *Міжгір'я – легенда, Міжгір'я – повір'я, Міжгір'я – це правда і доля Карпат... Міжгір'я – Волове, Волове – Міжгір'я* [12, с. 103]; *я ж із тіла, не з ідей* [12, с. 106]; *Колись я був на світі Травнем* [13, с. 9]; *Я був один. А нині – сам* [12, с. 97]. Епітети-предикативи стали основними, навіть знаковими стилістемами для вираження екзистенційної самотності митця.

Висновки й перспективи. Результати роботи дають підстави стверджувати, що вивчення епітетів не повинно обмежуватися лише епітетами-прикметниками. Граматичне значення є невід'ємним від лексичного та стилістичного значення слова, саме граматичні засоби вдосконалюють образність стилістем, надають слову довшої форми, роблять його оригінальним, неповторним. На прикладі мовотворчості П. Скунця можна переконатися в різноманітності граматичних засобів для вираження епітетів. Епітетні структури письменника демонструють вдале поєднання форми і змісту, надають поезії глибини, багатоплановості, чуттєвості. Проблематика, порушена у творчості закарпатського митця, ще довго залишатиметься актуальною, його новаторські способи художнього відображення дійсності зумовляють наступні дослідження мови поетичних творів П. Скунця.

Список використаної літератури

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : Підручник. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
2. Венжинович Н. Ф. Національно-культурна специфіка фразем у творах Петра Скунця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород : Говерла, 2012. Вип. 28. С. 177–179.
3. Волковинський О. С. Поетика епітета: прологомени до теми. *Біблія і культура*. 2009. Вип. 11. С. 28–38. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bicu_2009_11_5.

4. Голомб Л. Г. Поетична концепція рідної мови в ліриці Петра Скунця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород : Говерла, 2012. Вип. 28. С. 13–15.
5. Єрмоленко С. Я., Єрмоленко В. І., Биби́к С. П. Новий словник епітетів української мови. Київ : Грамота, 2012. 488 с.
6. Кузьма О. Ю. Екзистенційні мотиви лірики П. Скунця (збірка «Один»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород : Говерла, 2012. Вип. 28. С. 188–190.
7. Мацько Л. І. Епітет. *Українська мова. Енциклопедія* / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 175.
8. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
9. Папіш В. А. Душа поетового слова (до 70-ліття Петра Скунця). URL : [dspace.uzhnu.edu.ua > jspui > bitstream](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream).
10. Пискач О. Д. Структурно-семантичні та стилістичні особливості епітетів у поезії Петра Скунця (на матеріалі збірки «Один»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород : Говерла, 2012. Вип. 28. С. 188–190.
11. Салига Т. Ю. Як наш безсмертний едельвейс. Зі сповідей Петра Скунця. Передмова. *Скунець П. М. Твори. Книга I*. Ужгород : Гражда, 2007. С. 17–49.
12. Скунець П. М. Твори. Книга I. Ужгород : Гражда, 2007. 272 с.
13. Скунець П. М. Твори. Книга II. Ужгород : Гражда, 2008. 248 с.
14. Словник епітетів української мови / С. П. Биби́к, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт ; за ред. Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 1998. 431 с.
15. Шутова Л. І. Епітет в українській поезії 20–30-их років ХХ століття (структурно-семантичний і функціональний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2003. 21 с.

References

1. Bezpoiasko, O. K., Horodenska, K. H., Rusanivskiyi, V. M. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia: Pidruchnyk [Grammar of Ukrainian Language. Morphology: Book]*. Kyiv: Lybid, 336 (in Ukr.).
2. Venzhynovych, N. F. (2012). *Natsionalno-kulturna spetsyfika frazem u tvorakh Petra Skuntsia [National and cultural specificity of phrasemes in the works of Petro Skunts]*. In: *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii [Scientific bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social Communications]*. Uzhhorod: Hoverla, 28, 177–179 (in Ukr.).
3. Volkovynskiyi, O. S. (2009). *Poetyka epiteta: prolohomeny do temy [Poetics of the Epithet: Prologues to the Theme]*. In: *Bibliia i kultura [Bible and Culture]*. 11, 28–38. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bicu_2009_11_5 (in Ukr.).
4. Holomb, L. H. (2012). *Poetychna kontsepsiia ridnoi movy v lirytsi Petra Skuntsia [Poetic Conception of Mother Tongue in the Lyrics by Petro Skunts]*. In: *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii [Scientific bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social Communications]*. Uzhhorod: Hoverla, 28, 13–15 (in Ukr.).
5. Yermolenko, S. Ya., Yermolenko, V. I. & Bybyk, S. P. (2012). *Novyi slovnyk epitetiv ukrainskoi movy [New Dictionary of Epithets of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Hramota, 488 (in Ukr.).
6. Kuzma, O. Yu. (2012). *Ekzystentsiini motyvy liryky P. Skuntsia (zbirka «Odyn»)*. In: *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii [Scientific bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social Communications]*. Uzhhorod: Hoverla, 28, 188–190 (in Ukr.).
7. Matsko, L. I. (2004). *Epitet [Epithet]*. In: *Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia] / Rusanivskiyi V. M., Taranenko O. O. (Eds.), Ziabliuk M. P. ta in.* Kyiv: Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana, 175 (in Ukr.).
8. Matsko, L. I., Sydorenko, O. M. & Matsko, O. M. (2003). *Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Vyshcha shkola, 462 (in Ukr.).
9. Papish, V. A. *Dusha poetovoho slova (do 70-littia Petra Skuntsia) [Soul of writer's word]*. Retrieved from : [dspace.uzhnu.edu.ua > jspui > bitstream](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream) (in Ukr.).
10. Pyskach, O. D. (2012). *Strukturno-semantychni ta stylistychni osoblyvosti epitetiv u poezii Petra Skuntsia (na materialii zbirkky «Odyn») [Structural-Semantic and Stylistic Features of Epithets in the Poetry of Petro Skunts (on the Basis of the Book "One")]*. In: *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii [Scientific bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social Communications]*. Uzhhorod: Hoverla, 28, 188–190 (in Ukr.).
11. Salyha, T. Yu. (2007). *Yak nash bezsmertnyi edelveis. Zi spovidei Petra Skuntsia. Peredmova [Like Our Immortal Edelweiss. From the Confessions of Petro Skunts. Preface]*. In : *Skunts P. M. Tvory. Knyha I [Poetry. Book I]*. Uzhhorod: Grazhda, 17–49 (in Ukr.).
12. Skunts, P. M. (2007). *Tvory. Knyha I [Poetry. Book I]*. Uzhhorod: Grazhda, 272 (in Ukr.).
13. Skunts, P. M. (2008). *Tvory. Knyha II [Poetry. Book II]*. Uzhhorod: Grazhda, 248 (in Ukr.).

14. Pustovit, L. O. (1998). Slovník epitetiv ukraínskoi movy [Dictionary of Epithets of Ukrainian Language]. Kyiv: Dovira, 431 (in Ukr.).

15. Shutova, L. I. (2003). Epitet v ukraínskii poezii 20–30-ykh rokiv XX stolittia (strukturno-semantychni i funktsionalni aspekty) [Epithet in Ukrainian Poetry of the 20-30th of the XX Century (Structural-Semantic and Functional Aspects)]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 21 (in Ukr.).

GRAMMATICAL EXPRESSION OF EPITHETS IN THE WORKS OF PETRO SKUNTS

*Oksana Laver, Candidate of Philology, Associate Professor
of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine)*

e-mail: oksana.laver@uzhnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7904-3083>

Abstract. Introduction. Well-known Ukrainian writer, the laureate of Taras Shevchenko National Prize Petro Mykolayovych Skunets left a unique poetic legacy, which became a special chapter in the chronicle of civic poetry of Ukraine in the XX – early XXI century. Linguists confirm the richness of the writer's artistic language, his active use of traditional and innovative techniques in the creation of stylists. The grammatical expression of epithets in the poetic language of the writer has not yet been the subject of linguistic studies, which determines the relevance of our topic.

Purpose. The aim of the research is to carry out the linguistic analysis of epithets in the poetic works of P. Skunets and to establish the relationship between the form and content of artistic meanings in accordance with the ideological load of the work.

Methods. The scientific work is based on the poetry of P. Skunets from the first two books of the multi-volume edition "Works", which allows us to trace the evolution of the structure and content of language units with attributive semantics. The main methods in the scientific article were: problem analysis of linguistic and literary works to determine the theoretical foundations of the study; structural, descriptive methods of studying language units, which allows to identify grammatical and semantic features of epithet phrases.

Results of the study. Each classification of artistic meanings is based primarily on a broad or narrow understanding of the term 'epithet', but the boundary between these two epithets-meanings is quite conditional, in the literary text such a boundary simply disappears. In our work, we used the term epithet in a broad sense to explore not only those linguistic units that are the core of the system of epithets and epithet phrases, but also those that form the periphery of this system. This approach helps to track the main ways of forming epithets within the individual style of the writer.

The main function of the epithet is to accurately, concisely, comprehensively and figuratively describe the artistic image, to define, name or create a sign. The function of artistic attribute in P. Skunets' linguistics is provided by the following lexical and grammatical classes: non-derivative and derivative qualitative adjectives, metaphorized relative and possessive adjectives, verbs, adverbs, adjectives, nouns. We believe that the function of an epithet can be performed by a noun in indirect cases, which give a figurative description of a character or other object. Nouns in the form of the genitive case remain debatable: this form of the substantive genitive is syncretic, because it can simultaneously perform both the function of epithet and the function of metaphor. The formation of an epithet takes place not only on the semantic level, but also on the grammatical path of syntactic, morphological and semantic transposition.

Originality. The scientific novelty of the research results is that the linguistic analysis of the grammatical expression of epithets in the works of P. Skunets is carried out for the first time.

Conclusion. The results suggest that the study of epithets should not be limited to epithets and adjectives. Successfully selected grammatical form improves the content of the artistic word, deep, multifaceted, sensual, as evidenced by the works of P. Skunets.

Key words: epithet, artistic meaning, grammatical form, language resources, stylistic function, metaphorization, transposition.

Надійшла до редакції 30.03.22

Прийнято до друку 10.05.22